

Sotkamon murretta tallentamassa: terveisiä murteenseuruhankkeen kolmannelta kierrokselta

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus (nyk. Kotimaisten kielten keskus eli Kotus) aloitti 1980-luvun lopulla murteenseuruhankkeen (Suomen murteiden seuruetutkimus 1989–2010), jonka tarkoituksena oli seurata paikallismurteiden kehitystä kymmenellä maaseutupaikkakunnalla eri puolilla Suomea. Suunnitelmana oli haastatella samoja ihmisiä kymmenen vuoden välein. Ensimmäisellä haastattelukierroksella, joka toteutettiin vuosina 1989–1995, haastateltaviksi valittiin naisia ja miehiä kolmesta eri ikäryhmästä: haastateltavien joukossa oli lapsia, keski-ikäisiä ja eläkkeellä olevia. Seuruupaikkakunnat valikoituivat sen perusteella, miltä paikkakunnilta oli jo olemassa tai tekeillä Suomen kielen näytteitä -sarjan kielennäytevihko. Toinen haastattelukierros toteutettiin vuosina 1999–2007 (tarkemmin seuruusta ks. Nuolijärvi & Sorjonen 2005).

Kainuusta hankkeeseen valikoitui mukaan Sotkamossa sijaitseva Juurikkalahden kylä, jossa ensimmäinen haastattelukierros toteutettiin vuonna 1995. Toisen kerran juurikkalahdelaisia haastateltiin vuonna 2007, ja kolmas haastattelukierros tehtiin elokuussa 2017. Syyskuuhun 2017 mennessä kolmas haastattelukierros on toteutettu Sotkamon lisäksi ainoastaan Alatorniolla (Isto 2014). Kahdeksalla muulla paikkakunnalla (Alastaro, Artjärvi, Eurajoki, Kauhava, Lapinlahti, Liperi, Pälkäne ja Savitaipale) se on toistaiseksi tekemättä. Kaikilla seuruupaikkakunnilla toisen kier-

roksen haastatteluista on kulunut jo yli kymmenen vuotta, monissa tapauksissa jo lähes kaksikymmentä vuotta. Murteenseuruhanke ei siis ole edennyt suunnitellusti, ja ainakaan tällä hetkellä Kotimaisten kielten keskuksella ei ole resursseja uusien seuruukierrosten toteuttamiseen. Vastuu seuruun jatkamisesta on siirtynyt yliopistoille – tai käytännössä jopa yksittäisille tutkijoille ja opiskelijoille. Muutoksia on tapahtunut myös seuruuaineistojen arkistoinnissa: aineistoja ei enää arkistoida Kotukseen, vaan ne on siirretty Kieli pankkiin.¹

Tällä kirjoituksella haluamme kertoa omien kenttäretkikokemuksiemme valossa murteenseuruhankkeen olemassaolosta *Virittäjän* nuorimmalle lukijakunnalle. Toivomme, että esimerkkimme innostaisi muitakin seuruuaineistojen omatoimiseen kokoamiseen niillä paikkakunnilla, joilla kolmas haastattelukierros uhkaa muuten jäädä toteutumatta.

Sotkamon murteen seuruu

Sotkamossa ensimmäiset haastattelut toteutti vuonna 1995 Mirja Kostiainen (o. s. Möttönen), joka on itse kotoisin paikkakunnalta. Kostiaisen kokosi seuraavat ryhmät: vanhin ryhmä koostui 1920-luvulla syntyneistä (haastattelu-

1. Kiitämme Mietta Lennestä avusta tutkimuslupien muotoilussa.

hetkellä noin 70–75-vuotiaista), keski-ikäisten ryhmä 1940- ja 50-luvuilla syntyneistä (noin 40–45-vuotiaista) ja nuorten ryhmä 1980-luvulla syntyneistä (noin 10–15-vuotiaista puhujista). Kostiaisen kokoamat ryhmät poikkeavat hieman alkuperäisestä seurusuunnitelmasta (vrt. Yli-Paavola 1992); sopivanikäisiä ja haastateluun myönteisesti suhtautuvia henkilöitä ei välttämättä ole kaikissa ikäryhmissä edes ollut kovin paljon. Hän onnistui kuitenkin haastattelemaan jokaisesta ikäryhmästä viittä puhujaa; lisäksi hän teki muutamia ylimääräisiä haastatteluja (ks. tarkemmin Möttönen 1997).

Toisen kierroksen haastattelut tehtiin vuonna 2007 Kotuksen ja Joensuun (nykyisen Itä-Suomen) yliopiston yhteistyönä järjestetyllä kenttäretkellä. Tämän kenttäraportin kirjoittajista Laura Arantola oli mukana jo tuolloin. Alkuperäisen suunnitelman mukaisesti toisella kierroksella pyrittiin tavoittamaan uudelleen haastateltaviksi samat henkilöt, joita Kostiainen oli haastatellut vuonna 1995. Vanhimmasta, 1920-luvulla syntyneiden ikäryhmästä, haastateltavaksi tavoitettiin enää vain yksi puhuja; muut neljä olivat joko kuolleet tai kieltäytyivät haastattelusta esimerkiksi terveydellisistä syistä. Toisesta ryhmästä eli 1940- ja 1950-luvuilla syntyneistä tavoitettiin neljä puhujaa, eikä kieltäytyneen tilalle etsitty uutta haastateltavaa. Nuorimmasta ryhmästä eli 1980-luvulla syntyneistä tavoitettiin samoin neljä puhujaa, ja viidenneksi haastateltavaksi otettiin ensimmäisen kierroksen lasten ryhmän varapuhuja. Lisäksi koottiin uusi, viidestä 1990-luvulla syntyneestä puhujasta muodostunut lasten ryhmä. Toisella kierroksella haastateltiin siis yhteensä neljään eri ikäryhmään kuuluvia juurikkalahtelaisia: 1920-luvulla, 1940–1950-luvuilla, 1980-luvulla ja 1990-luvulla syntyneitä.

Sotkamon kolmannen seuruukierroksen järjestimme opiskelijavetoisesti elokuussa 2017. Retkikuntamme koostui yh-

destä perustutkinto-opiskelijasta, kolmesta jatko-opiskelijasta ja yhdestä post doc -tutkijasta. Kaikkein vanhimmasta eli 1920-luvulla syntyneiden ryhmästä emme enää tavoittaneet yhtään haastateltavaa. 1940- ja 1950-luvuilla syntyneiden ryhmästä onnistuimme haastattelemaan kaikkia neljää vuonna 2007 haastateltua puhujaa, ja 1980-luvulla syntyneiden ryhmän viidestä toisella kierroksella haastatellusta tavoitettiin kenttäretken aikana kolme. Yksi tämän ryhmän puhujista kieltäytyi haastattelusta, ja yksi haastattelu sovittiin myöhemmälle ajankohdalle. 1990-luvulla syntyneiden ryhmästä tavoitimme kenttäretkellämme kolme, mutta mahdollisesti pääsemme haastattelemaan myöhemmin myös kahta muuta puhujaa. Lisäksi kokosimme uuden, 2000-luvulla syntyneiden lasten ryhmän. Koska aikaisemmillä kierroksilla haastatellusta vanhimpien puhujien ryhmästä ei enää tavoitettu kolmannella keruukierroksella ketään, myös tällä kierroksella haastateltiin puhujia yhteensä neljästä eri ikäryhmästä: eläkeikäisiä², työikäisiä, nuoria aikuisia ja lapsia.

Sotkamon murteenseuruun haastattelut on esitetty taulukossa 1. Ryhmät on nimetty vuoden 2017 tilanteen mukaisesti. Kolmannen kierroksen osalta taulukkoon on merkitty elokuussa 2017 toteutuneet haastattelut.

Teimme lopullisen päätöksen retken toteuttamisesta vasta juuri ennen kesää, joten mahdollisuutta hakea rahoitusta esimerkiksi Kainuun maakuntarahastolta tai säätiöiltä ei enää ollut. Päätimme järjestää aineistonkeruuretken tarvittaessa vaikka omakustanteisesti, mutta lopulta saimme mökkimajoituksen ja polttoainekulut kattavan 450 euron suuruisen avustuksen Kainuun Osuuspankilta ja Sotkamon kunnalta; muita hakemuk-

2. Aivan kaikki tämän ryhmän puhujat eivät kolmannen kierroksen haastattelun aikaan vielä olleet eläkkeellä. Päädyimme selkeyden vuoksi kuitenkin nimeämään ryhmän eläkeikäisiksi.

Taulukko 1.

Sotkamossa murteenseuruuhankkeeseen haastateltujen lukumäärät vuosina 1995, 2007 ja 2017.

	1995	2007	2017
Vanhin ryhmä (1920-luvulla syntyneet)	6	1	
Eläkeikäiset (1940–1950-luvuilla syntyneet)	5	4	4
Työikäiset (1980-luvulla syntyneet)	6	5	3
Nuoret aikuiset (1990-luvulla syntyneet)		5	3
Lapset (2000-luvulla syntyneet)			5
Puhujia yhteensä	17	15	15

sia emme edes tehneet. Lopulta rahoitus järjestyi siis kohtuullisen vaivattomasti, mikä ehkä kertoo jotain paikallisesta mielenkiinnosta hanketta kohtaan. Jo ennen retkeämme *Sotkamo-lehti* julkaisi otteen laatimastamme lehdistötiedotteesta (18.8.2017), ja lehden toimittaja kävi haastattelemassa retkikuntaamme viikon aikana (Lassila 2017).

Halusimme toteuttaa retken vuonna 2017, jottei edellisestä kierroksesta kuluisi yli kymmentä vuotta. Kenttäretken ajankohtaa pohtiessamme arvelimme, että koululla olisi merkittävä rooli uuden lasten ryhmän kokoamisessa ja että haastattelut voisi mahdollisesti toteuttaa sen tiloissa. Otimme yhteyttä kouluun, ja sen kautta tiedotimme yhteydenotto-pyyntöineen menikin sähköisesti koteihin. Koska yhteydenottoja kodeista ei kuitenkaan tullut, löysimme nuorimmat haastateltavat lopulta “kokeile ja kol-kuta” -menetelmällä eli käymällä henkilökohtaisesti esittelemässä murteenkeruuta lapsiperheiden kodeissa. Kaikki tällä tavalla tavoittamamme perheet suosituivat haastatteluun. Aavistelimme, että sana lasten keskuudessa oli viikon aikana kiertänyt, sillä viimeisissä perheissä lapset tuntuivat jopa odottavan saapumistamme.

Kaikki kentälle!

Murteenseuruuhaastattelujen teko oli pääasiallisesti erittäin kiitollista työtä: Hankkeen aiemmille kierroksille osallistuneet toimivat useimmiten mielellään haastateltavina. He muistelivat aiempia haastattelukertoja, ja moni mietti hankkeen jatkoakin ja taas kymmenen vuoden päästä mahdollisesti koittavia uusia haastatteluja. Jännitys ja matkaan valmistautumiseen liittyvä stressi sulivat kenttäviikkomme varrella huomattavasti, miten hyvin meidät otettiin vastaan, miten kiinnostuneita työstämme oltiin ja miten paljon itsekin saimme kokemuksia ja onnistumisen elämyksiä kohdatessamme uusia ihmisiä ja ajatusmaailmoja. Kenttätyötä ei voi lii-kaa suositella kielten opiskelijoille, vaikka nämä eivät aikoisikaan tutkijoiksi: matkoille osallistuminen vahvistaa vuorovaikutustaitoja ja opettaa ryhmässä työskentelyä, ja matkoja järjestäessä oppii muun muassa organisointia ja ajanhallintaa.

Kotuksen aloittaman seuruehankkeen jatkaminen olisi suotavaa tietenkin muistakin syistä kuin siksi, että kenttäretkely tuo mukavaa vaihtelua muuhun opiskeluun ja tutkimustyöhön. Saamamme positiivisen ja uteliaan vastaanoton perusteella seuruehankkeen mukana olevat haastateltavat ovat

verrattain sitoutuneita rooliinsa tutkimuskohteina. Osa haastateltavista vaikutti keuvan jopa jonkinlaista ylpeyttä mukanaolostaan – eikä suotta. Huomasimme, että myös edellisen kierroksen jälkeen perheeseen tulleet uudet jäsenet, jotka eivät olleet syntyneet tai olleet muuten mukana haastateltavan elämässä edellisen haastattelukierroksen aikaan, saattoivat osoittaa suurta kiinnostusta sekä haastattelutilannetta että koko seuruuta kohtaan. Eräs tekemistämme haastatteluista muotoutui lopulta paitsi tallentajien ja seurattavan myös hänen lastensa ja puolisonsa väliseksi keskusteluksi. Tällaisesta vastaanotosta tutkija voi olla vain kiitollinen.

Varsinaisten seuruuhaastatteluiden lisäksi kokeilimme kenttätyöviikkomme aikana muunlaisten vuorovaikutustilanteiden taltioimista muun muassa paikallisissa yrityksissä. Kun kuitenkin vertaa seuruuhaastatteluista siihen, miten paljon asiointitilanteiden tallennuksen yhteydessä tutkittaville piti selittää tallennuksen syitä ja tavoitteita, haastattelut olivat varsin vaivattomia. Olisikin sääli, jos jo kertaalleen tai jopa kahdesti tutkimukseen osallistuneet haastateltavat eri puolilla Suomea jäisivät tässä kohtaa pois seuruun piiristä, koska heidän kauttaan luontainen ja vaivaton kontakti kentälle – tässä tapauksessa ihmisten olohuoneisiin, keittiöihin ja pirttien pitkien pöytien ääreen – on jo olemassa. Niinpä toivomme, että seuruun kolmas kierros toteutettaisiin mitä pikimmin myös niillä paikkakunnilla, joilla se on vielä tekemättä. Murteenseuruuhankkeen toinen kierros on siis toteutettu vuosina 1999–2007, joten joidenkin pitäjien osalta toisesta kierroksesta on kulunut jo melkein 20 vuotta. Jatkolle alkaa olla kiire, mikäli hankkeen alkuperäinen idea aiotaan säilyttää. Me lupaamme omalta osaltamme, että ryhdymme suunnittelemaan kolmannen kierroksen toteuttamista Pohjois-Karjalan Liperissä, jonka toisesta kierroksesta tulee vuonna 2018 kuluneeksi 18 vuotta.

Laura Arantola

lpiirone@student.uef.fi

Kirjoittaja on väitöskirjatutkija
Itä-Suomen yliopistossa.

Sini Heinoja

sinihei@student.uef.fi

Kirjoittaja on perustutkinto-opiskelija
Itä-Suomen yliopistossa.

Maria Kok

etunimi.sukunimi@uef.fi

Kirjoittaja on yliopisto-opettaja
Itä-Suomen yliopistossa.

Henna Massinen

sukunimi@uef.fi

Kirjoittaja on väitöskirjatutkija
Itä-Suomen yliopistossa.

Milla Uusitupa

etunimi.sukunimi@uef.fi

Kirjoittaja on yliopisto-opettaja ja
post doc -tutkija Itä-Suomen yliopistossa.

Lähteet

- ISTO, SANNA 2014: *Murteen muuttuminen entisen Alatornion alueella. Murteenseuruun kolmas kierros*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto.
- LASSILA, PEKKA 2017: "Olijako työ sielä kenkäkaupassa tekemässä nauhoituksia". – *Sotkamo-lehti* 25.8.2017.
- MÖTTÖNEN, MIRJA 1997: *Sotkamon murteen muuttumisesta*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Joensuun yliopisto.
- NUOLIJÄRVI, PIRKKO – SORJONEN, MARJA-LEENA 2005: *Miten kuvata muutosta? Puhutun kielen tutkimuksen lähtökohtia murteenseuruuhankkeen pohjalta*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk13/miten_kuvata_muutosta_verkkojulkaisu_13.pdf.
- Sotkamo-lehti* 2017: Sotkamon murretta tallennetaan jälleen – tällä kertaa vapaaehtoisvoimin. 18.8.2017.
- YLI-PAAVOLA, JAAKKO 1992: *Murteenseuruusuunnitelma. Kohennettu versio vuoden 1989 suunnitelmasta*. Moniste. Säilytteillä Kotimaisten kielten keskuksen nauhoitearkistossa.